

Dr. VERES JÓZSEF

tanszékvezető egyetemi docens /Szeged/

A mezőgazdasági jog oktatásának 25 éve

Meggyőződésem, hogy a jog oktatása területén megjelenő diszciplína negyedszázados fejlődésének bemutatásakor nem lehet csak az oktatási kérdésekre koncentrálni figyelmen kívül hagyni sem az alapot adó társadalmi-termelési viszonyok alakulását, sem az oktatási tárgy tartalmát befolyásoló szaktudomány hatását; és nem válunk ünneprontókká, ha nem csak az eredményekről, de a fejlődéssel, a kísérletezéssel szükségképpen velejáró feszítő erőkről és konfliktusokról is szólunk.

A felszabadulást követően a magyar felsőoktatás a múlt hagyományaitól terheltén tette meg az első lépéseket. A múlt öröksége különösen érződött a jogi oktatás területén. Szükségképpen csak az 1950-es évek elején jelennek meg azok a tárgyak, amelyek az új társadalmi viszonyok talajára épültek. A jogászképzés tartalmi szempontból is 1950-től kezdve fejlődött jelentős mértékben. Amellett, hogy ebben az évben megkezdődött a marxizmus-leninizmus kötelező oktatása, a képzés azáltal is modernebbé vált, hogy a jogi szaktárgyak programját a szocialista jogrendszer tagozódásának megfelelően alakították ki.¹

A régi kereskedelmi-és váltójogot /hiteljogot/ először

a gazdasági jog váltotta fel, amely a terv és elszámolási, ellenőrzési, gazdasági-forgalmi joganyagot fogta össze.

Időközben egyértelművé vált, hogy a mezőgazdaság szocialista átszervezése a szocialista forradalom elválaszthatatlan része. Az átszervezés politikai programja pedig arra, a vitathatatlan érvényű tételre épült, hogy a kisüzemi-paraszti termelésnek szükségszerű korlátai vannak, és a termelékenységet, a munka termelékenységnek nagyarányu emelését a kizsákmányolás egyidejű megszüntetésével a mezőgazdaságban is csak a szocialista nagyüzemek létrehozása alapján lehet elérni.²

A gazdaságpolitikai célok megfogalmazását követően - ahogyan olvashatjuk az 1966-os tankönyv bevezetőjében is - "a mezőgazdasági termelészövetkezetek egyre nagyobb számban való megjelenése az ország gazdasági és társadalmi struktúrájában alapvető jelentőségű változást, fejlődést jelentett, amelynek a jogban is tükröződnie kellett." Ennek eredményeképpen jött létre az 1951-52-es tanévben a mezőgazdasági jog mint olyan tan- és ismeretanyag, amely elsősorban a mezőgazdasági termelészövetkezeti mozgalommal szorosan kapcsolatos joganyagot foglalta magában.

1953-ban Prágában fogalmazták meg azt a tételt, amely szerint a mezőgazdasági jogon belül két önálló jogágazat helyezkedik el: a földjog és a termelészövetkezeti jog. Közel 20 év elteltével pedig éppen a jogágak tartalmi változásai hatottak ki az oktatási anyagra és készítették a szakembereket

és oktatókat a tananyag korszerűsítésére.

Mindezek után először nézzük meg a mezőgazdasági jog oktatásának alakulását az óraszámok tükrében. Ahogyan említettük is már, 1951-52-es tanévben jelenik meg a mezőgazdasági jog a tantárgyak között heti két elméleti és egy gyakorlati órással. 25 év alatt az óraszámok változásait, az elméleti és gyakorlati órák arányát a tantervek módosításai, a képzési idő /VIII., X., IX. félév/ változásai determinálták. Továbbá a három kar között is találhatunk e vonatkozásban különbségeket, amelyek elsősorban személyi feltételekkel függenek össze. A képzési idővel, a tantárgyak elhelyezésével, valamint az oktatási reformokkal kapcsolatos az 1954-55-ös keresztféléves képzés /III.-IV. évfolyam/ és az 1960-as évek elején jelentkező irányzat, amely a földjogot csak elméleti tárgyként kezelve eltörölte a földjogi gyakorlatokat.

A IX. félévre, illetőleg az ágazati képzésre való áttérés után stabilizálódott az óraszám s ma már mindenütt a nappali tagozat IV. évfolyama hallgatja a mezőgazdasági jogot 2+1 és 2+2 órással. Már most meg kell jegyezni, amire később vissza is szeretnék térni, hogy éppen az új, feszítő igények ismét óraszám változtatást követelnek.

A fejlődést tükrözi a mezőgazdasági jog tananyagának alakulása. 1951-ben készítette el a Közoktatásügyi Minisztérium a mezőgazdasági jog oktatására vonatkozó alapmunkaterv-tervezetet.³ Ez a tervezet a mezőgazdasági jogot három részre osztotta, és 2+1 órással határozta meg.

1952-ben Nizsalovszky Endre akadémikus által vezetett előkészítő bizottság mezőgazdasági jogból programot készített. A program szerint a mezőgazdasági jog két részre és 52 témára tagozódott. Az I. rész a földhasználati jogot tárgyalta, a második rész viszont nemcsak a mezőgazdasági termelészövetkezeti csoportokkal kapcsolatos elméleti és tételes jogi anyagot fogta össze, de kitért a gépállomások és a termelési szerződések szabályozásának egyes kérdéseire is.

E program alapján készültek el az első jegyzetek Földes Iván szerkesztésében. Először 1952-ben, majd 1953-ban a Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat adta ki a mezőgazdasági jog első részét, előbb Földes-Rudolf-Perbiró, később Perbiró-Rudolf-Nagy-Seres munkaközösségi tagok közreműködésével.

1954-ben jelent meg a mezőgazdasági jog második része az I. részt író munkaközösségi tagok tollából, változatlanul Földes Iván szerkesztésében.⁴

Szükségesnek tartom itt megjegyezni, hogy az első jegyzetek megírását nagyban elősegítette a Genkin-Ruszkol 1947-ben írt kolhozjogának és Kazancev-Ruszkol szerkesztésében 1949-ben megjelent földjog c. jegyzet magyar fordítása.⁵

A szovjet jog megismerését célozta 1950/51-1954/55. közötti tanévekben a kolhozjog oktatása is. Budapesten és Szegezen jelent meg - tudomásunk szerint - kolhozjogi jegyzet, amelynek feladata volt a Szovjetunióban működő kolhozokkal kapcsolatos joganyag összefogott bemutatása.⁶

1953-ban kezdődött meg a földjogi kérdések irodalmi feldolgozása cikkek és előadások formájában. Ennek hatásakép-

pen először a földjoggal kapcsolatosan jelentkezett igény új jegyzet megírására. Eörsi Gyula /Nagy László közreműködésével/ 1955/56-os tanévben; Eörsi Gyula - Nagy László - Seres Imre 1957/58-as tanévben; Nagy László - Seres Imre 1958-ban; Seres Imre 1959/60-as tanévben kapott megbízást földjogi jegyzet megírására. A tárgy tömörítésére, az intézmények pontos meghatározására, az átfedések elkerülésére, a változó tételes joganyag szűkítésére való törekvés egyértelműen kitűnik a jegyzetírók munkájából.

A mezőgazdasági jog II. része, a mezőgazdasági termelősövetkezeti jog - a földjoghoz viszonyítva - már nem követi olyan dinamikusán a gyors ütemben fejlődő társadalmunk politikai, gazdasági szituációit. 1955-1958 között az ELTE-n kiadott jegyzetből oktatnak Szegeden és Pécsen is.⁷ 1959-ben a korszerűsített tananyagot Nagy László közli a "Mezőgazdasági termelősövetkezeti jog" c. jegyzetében nagy irodalmi apparátussal, felhasználva a publikált tudományos eredményeket.⁸

Az elkövetkező hat évben a szocialista átszervezés során a termelősövetkezetek a magyar mezőgazdaság döntő tényezőivé váltak. Az 1962-67 közötti időszakban zajlott le a termelősövetkezetek belső szervezeti és gazdasági megszilárdulása. Ezt a folyamatot követte nyomon a két nagy részből /földjogból és termelősövetkezeti jogból/ álló mezőgazdasági jogi tankönyv megjelenése Nagy László és Seres Imre szerkesztésében, a Tankönyvkiadó gondozásában. A tankönyv megírás-

sában mindhárom kar mezőgazdasági joggal foglalkozó oktatói képviseltették magukat /Földes-Molnár-Nagy-Seres-Veres/, így az 1952-53-as jegyzet után ismét a három kar munkaközössége írta meg az egységes szemléletű mezőgazdasági jogi tankönyvet.⁹ Találó a bevezető összefoglaló megjegyzése: "a mezőgazdasági termelészövetkezeti mozgalom további fejlődése, de különösen a mezőgazdaság tömeges kollektivizálásának befejezése gazdasági, társadalmi és politikai szempontból egyaránt a szocializmus alapjai lerakásának a befejezését is jelentette. Ez a változás a jogrendszeren belül véglegesítette a mezőgazdasági termelészövetkezeti jog önálló jogágként való létezését, de ugyanakkor magával hozta a földjog önálló jogágként való megjelenését is."¹⁰

1967. április 20-án ült össze a Termelészövetkezetek Első Országos Kongresszusa. A kongresszus határozatokat hozott a vállalati gazdálkodásról, a demokratikus működés továbbfejlesztéséről, a termelészövetkezeti társadalmi érdekvéviselési szervek létrehozásáról. 1967-ben megszületett a termelészövetkezeti törvény és a földtulajdon és földhasználat továbbfejlesztéséről szóló törvény. Az utóbbi - a szocialista országok között is elsőként - a földtulajdon és a földhasználat egységének fokozatos megteremtését tűzte ki célul.

A tudomány újabb eredményeit, a társadalmi-termelési viszonyokra kiható jogalkotást szinte azonnal nyomon követte az új oktatási tananyag is. 1969-ben és 1970-ben ugyanis Seres Imre szerkesztésében, a Tankönyvkiadó gondozásában meg-

jelenik az új mezőgazdasági jogi tankönyv, amely ugyan szervesen kapcsolódott a korábbi tankönyvhöz, de semmiképpen nem volt annak módosított kiadása.

A szerzők /Földes-Molnár-Seres-Veres/ hangsúlyozták, hogy a tankönyv, bár elsősorban az egyetemi oktatás igényének kielégítését szolgálja, egyúttal azonban az olyan gyakorlati jogászok és egyéb szakemberek számára is hasznos segítő eszköznek kell lennie, akik a mezőgazdaság területén, illetőleg a földviszonyok területén jogalkotói, jogalkalmazói munkával foglalkoznak, illetőleg egyéb vonatkozásban kapcsolódik munkájuk a mezőgazdasághoz és általában a földhöz.¹¹

A mezőgazdasági termelészövetkezeti jog c. tankönyv előszavában pedig a szerzők nevében a szerkesztő a jog társadalmi viszonyra gyakorolt hatásának szükségességét és igényét is megfogalmazta, mondván: a szerzői kollektiva bizik abban, hogy a tankönyv, ha közvetve is, de elősegíti a mezőgazdasági termelészövetkezetek megszilárdulási, továbbfejlődési folyamatát, a vállalati nagyüzemi gazdálkodást, a termelészövetkezeti dolgozók anyagi és kulturális életszinvonalának folyamatos emelését.¹²

1971-ben megjelenik az új szövetkezeti törvény, aminek alapján módosítják a termelészövetkezeti törvényt is. Kiegészítő jogszabályok jelennek meg az 1967. évi IB. törvénnyel összefüggésben is. Ezeknek a változásoknak a tananyagban is ki kellett fejeződniük. 1974-ben jelenik meg az 1969-es földjogi tankönyv átdolgozott kiadása. Ismét csak az előszóban

tömören megfogalmazott mondatokra kell utalnunk, amelyek jelzik a változásokkal összefüggő további feladatokat is. A két jogterület önállósága, az önállóság jellemző sajátosságai, egymással szoros kapcsolatban lévő, de mégis önálló fejlődésük, valamint a mezőgazdasági termelészövetkezet és a többi szövetkezet joganyagának egymáshoz való közelítése - magának a szövetkezeti jognak a felvetődése is - azt indokolják, hogy a földjogi tankönyv önálló kötetben jelenjen meg.¹³

E megállapítás azonnal két problémát jelez: a mezőgazdasági termelészövetkezeti anyag haladéktalan korszerűsítését, a szövetkezeti jog oktatása lehetőségének megteremtését. A földjogi tankönyvet tehát vagy az új mezőgazdasági jogi tankönyvnek, vagy a szövetkezetekkel foglalkozó jegyzetnek kell követnie. Az első megoldás esetében sem csupán a tételes jogi változások átvezetéséről van szó, hanem arról, hogy a szövetkezetek egységes szabályozásának, az ágazati szabályozások jelentőségének tükröződnie kell az új tankönyvben.

Most részletesen nem beszélve olyan problémákról, hogy egyéb jogintézmények vagy jogterületek a jelenlegi tananyagkeretbe már nem férnek bele, ezek közül mégis kettőt említenék: az egyik a szövetkezeti tagok szociális ellátása, a másik a társulási jog területe.

Igaz, hogy a tankönyv egy rövid fejezetben foglalkozik a termelészövetkezeti tagok társadalombiztosítási, belső szo-

ciális ellátási kérdéseivel, de az sem mennyiségileg, sem aktualitását illetően nem elégséges a végző szakemberek számára. Ma, amikor a társadalombiztosítási törvény új koncepcióra épül, és általában az állampolgárok szociális ellátása bővül, sem a munkajog, sem a mezőgazdasági termelőszövetkezeti jog nem képes átfogni a vállalati dolgozók és szövetkezeti tagok szociális ellátásával kapcsolatos legfontosabb tudnivalókat.

A másik a társulási jog területe. E terület várható kodifikálásától függetlenül is olyan, egyre szélesedő ismeretanyaggal kell számolnunk, amely nélkül a fiatal szakember a gyakorlatban nem tudja megállni helyét.

A második megoldás, nevezetesen a szövetkezeti jognak, mint studiumnak az elfogadása még bonyolultabb. Előljáróban szeretném kihangsúlyozni, hiszem, hogy a klasszikus mezőgazdasági termelőszövetkezeti jog, a szövetkezeti jog és a polgári jog hármasságában talán elfogultan is nyilatkozó egyetemi oktatónak - ha komolyan veszi az egyetemi oktatást - egy kérdésben a vitapartnerével közös nevezőre kell jutnia. Ez pedig nem lehet más, mint annak a ténynek az elismerése, hogy az egységes szövetkezeti jogi koncepciótól és a szövetkezeti jognak mint jogágnak elismerésétől vagy tagadásától függetlenül - hasonlóan a szociális ellátás jogához - létezik egy olyan fontos terület, amellyel az egyetemi oktatás keretében nem foglalkoznak: és ez az ipari és kereskedelmi, illetőleg, speciális, főleg szolgáltató szövetkezetek területe.

Talán triviálisnak és prakticista szemléletűnek tűnhet az előbbi megállapítás, hiszen a jogtudomány, a jogalkotás és az egyetemi oktatás elválaszthatatlan egységet képez. Nem vitásan a korszerű tananyagnak a tudomány legújabb eredményeire kell épülnie. Nem lehet csak az alapvető tételes joganyagot oktatni, hanem elsősorban az azt megalapozó jog- és közgazdaságtudományi tételeket kell a hallgatókkal megismertetni. Az is követelmény, hogy az adott jogtudományi ág legújabb eredményeit tartalmazó tananyag mellett az egyes tudományos tételek bemutatására fel kell használni az összehasonlító módszert is. Sőt a társadalmi összefüggéseket és a jogászai tevékenységhez szükséges gyakorlati ismereteket is meg kell érteniök, illetőleg el kell sajátítaniuk a hallgatóknak.

Elvi tételként és követelményként szögezi le az egyik tananyag korszerűsítéssel foglalkozó előadmány, hogy "nemcsak az adott időszakban hatályos joganyag megismertetése a tételes jogi diszciplinák oktatási célja, hanem elsősorban a jogtudomány fogalmainak elsajátítása. Ugyanis joganyagunk állandó változása miatt hallgatóinkat arra kell felkészíteni, hogy a változó joganyagot fel tudják dolgozni és a jogot képesek legyenek alkalmazni."¹⁴

A lényegre törő, korszerű tananyag kivánalma mellett mégis két álláspont alakult ki az új tudományos eredmények közlésével összefüggésben. Az egyik szerint a tananyagban csak a kikristályosodott és általánosan elfogadott tudomá-

nyos tételeket kell a hallgatókkal közölni, a másik szerint éppen a különböző nézetek összeütköztetésével kell a hallgatókat önálló gondolkodásra nevelni. Az előadási anyag és az írásos tananyag különválasztásával ez a probléma látszólagosan megoldható, s az is igaz, hogy az egyetemi képzés nem befejezett képzés. Ezt a tételt éppen Király Tibor fogalmazta meg "A jogászképzés újabb reformja felé" c. cikkében, amelyik így hangzik: ... "A végző jogásznak tudnia kell, mi a jog társadalmi funkciója, ismernie kell a jogszabályok keletkezését, hatását befolyásoló tényezőket, a jogágak elvi tételeit, fontosabb szabályait, intézményeit, összefüggéseiket. A célkitűzés tehát nem a befejezett képzés, hanem az, hogy alkalmassá tegyen joggyakorlat megszerzésére és a későbbi specializációra. Erre épül és szolgál a szakvizsgák /bírói, ügyészi stb./ rendszere."¹⁵

Mégis azt kell mondanom, hogy a tudomány legújabb, megalapozott tételeinek ismertetése, a jogalkotásból eredő új szemlélet elemzése mellett az önálló gondolkodásra nevelés érdekében nem elsősorban a már személyeskedésig menő, szellemes vagy kevésbé szellemes szópárbajokra kell a hallgatók figyelmét koncentrálni, hanem a szocialista társadalmi viszonyok dinamikus jellegéből adódó, a jogra /a jogalkotóra és a jogalkalmazóra egyaránt/ kiható feladatokra, a jognak a társadalmi viszonyokra visszaható erejére, a jog tudatformálására - hogy csak néhányat említsek meg.

Ma számolnunk kell azzal a ténnyel, hogy 1971-től kez-

dődően Magyarországon létezik és hatályban van a szövetkezeti törvény, még akkor is ha igaznak és megalapozottnak tartom Bihari Ottónak - Szalai Sándor "A társadalomtudományok és korunk feladatai" c. előadásához kapcsolódó - korreferátumában mondottakat, nevezetesen: ..."A tudomány egyik igen fontos feladata azoknak a módszereknek a feltárása, amelyeknek segítségével át lehet hidalni a társadalmi fejlődés gyorsulása és a társadalom stabilitásra törekvése közti különbséget. A "legegyszerűbb" megoldások - mint a kerettörvények elfogadása és ezek nyomán a többszintű jogalkotás - nem hoztak eddig megoldást, mert a jogalkotást a demokratikus szintről a hivatali szintre tolták át."¹⁶

Elismeréssel kell adóznunk azoknak, akik az egységes szövetkezeti jog koncepciójának uttörői voltak, de azt is figyelembe kell vennünk, hogy éppen a környező szocialista országokban, főleg azokban, ahol a mezőgazdasági termelősövetkezetek mellett az egyéb termelő- és kereskedelmi szövetkezetek rendszere nem vagy csak egészen szűk körben alakultak ki, más koncepciókat dolgoztak ki.

Itt elég utalnom a Szovjetunióban jelentkező olyan igényre, amely szerint a mezőgazdaságra mint ágazatra kiható szabályozás alapján helyesnek látszana az agrárjogot oktatási diszciplínaként kialakítani, vagy az NDK-ban hangsúlyozott tudományos álláspontra, nevezetesen: a mezőgazdaságban a társadalmi viszonyok komplex jellege és azok fejlődésének dinamikus jellege megköveteli, hogy mind a jogalkotásban, mind

a jogalkalmazásban, mind pedig az állami és gazdasági funkcionáriusok képzésében és továbbképzésében a hagyományos jogágazatok /államjog, államigazgatási jog, mezőgazdasági termelőségvetkezeti jog, gazdasági jog, földjog/ közötti határokat átlépjék, ezek a jogágazatok ugyanis a mezőgazdasági termelést mindig csak egyoldaluan és egymástól függetlenül szabályozták; vagyis a mezőgazdasági jog egységes szabályozásának koncepciójára van szükség. Sőt továbbmenve, az oktatásra vonatkozóan azok is, akik a mezőgazdasági jog létjogosultságát tagadják, messzemenően egyetértenek abban, hogy a mezőgazdaságra vonatkozó jogi aktusok és jogviszonyok komplex kutatása segít a feladatok megoldásában; ugyanez érvényes a jogi oktatás korszerűsítésére mind a jogászok, mind a mezőgazdaság vezető káderei tekintetében.¹⁷

Az elmondottakkal csupán azt kívántam bizonyítani, hogy nyilván ideálisan valósulna meg a hármas /a tudomány - a jogalkotás és az egyetemi képzés/ egység akkor, ha elsősorban a tudomány területén nem volnának eltérő álláspontok. Ez az "összhang" pedig éppen a társadalmi haladást gátolná.

A már említett két állásponttal kapcsolatosan nekem is az a véleményem, hogy az oktatási anyag arra az elméleti koncepcióra épüljön, amelyik legtisztábban tölti be szolgálati és formáló szerepét. Ugyanakkor azt is szeretném kihangsúlyozni, hogy a modern jogásképzés ma már az összehasonlító jog tananyagkénti kezelése nélkül nem tudja elérni és megvalósítani célkitűzéseit, amelyek tulajdonképpen a szocialista

szakemberképzést hivatottak megvalósítani.

A tananyagnak e mellett figyelembe kell vennie azokat a társadalmi igény oldaláról jelentkező követeléseket is, amelyek a gyakorlati szakemberképzéssel függenek össze. Egyértelművé vált ugyanis, hogy a magyar jogászképzés szövetkezeti jogi ismeretek oktatása nélkül aligha képzelhető el. Az átmenetet az ágazati képzés szolgáltatta és szolgálja ma is - annak összes hátrányos következményeivel együtt. A szövetkezeti jog oktatása ugyanis nem ágazati, hanem alapképzési probléma.

Ismeretes Kulcsár Imre jogász hivatások differenciáltságával összefüggő jogász hivatáskategóriái. Kulcsár különbséget tesz egyfelől az igazságszolgáltatással, másfelől a társadalom vezetésével, szervezésével, igazgatásával kapcsolatos jogász foglalkozás között.¹⁸

A jelenlegi ágazati képzés - tudjuk - három ágazatot különböztet meg, de nehéz lenne eldönteni, hogy melyik ágazatból lehet kihagyni a szövetkezeti jog oktatását, ha pedig egyikből sem lehet, akkor vitatható a tárgy ágazati jellege is. Különböző is az ágazati képzés legfőbb célja, hogy egyrészt a specializálódást segítse elő, másrészt gyakorlati, illetve gyakorlatiasabb képzést kapjon a hallgató az általa választott területen.¹⁹

E megállapítások is azt jelzik, hogy a szövetkezeti jognak ágazati képzés keretében történő oktatása csakis átmeneti jellegű lehet.

A három lehetőség, vagyis a szövetkezeti jog tagadása, illetőleg csak a mezőgazdasági termelőszövetkezeti jogra való koncentráció, a szövetkezeti jog alaptárgyként való oktatása, a szövetkezeti jognak ágazati képzés keretében való oktatása külön a másodikkal kapcsolatosan jelentkezett a leghatározottabb társadalmi jellegű igény. Ez az igény nemcsak a szövetkezeti jog elméleti koncepciójára, a szövetkezeti jog jogágiságának elismerésére épült, hanem elsősorban olyan gyakorlati igényre, hogy a szakemberképzéshez szükséges a szövetkezeti jog elméletének és alapvető tételes joganyagának ismerete.

1974-ben a korábban kiadott tankönyvek szerkesztője és a munkakollektiva Molnár Imrét kérte fel a "Szövetkezeti jog" c. tankönyvvázlat elkészítésére. Molnár Imre nagy alaposítással készítette el a szövetkezeti jog tananyagának tervezett vázlatát. A vázlatához csatolt megjegyzése szerint a tantárgy oktatási anyagát elsődlegesen a szövetkezeti jogviszonyra tekintettel lehet kialakítani. Véleménye szerint a merev jogági elhatárolásnak az lenne a következménye, hogy a hallgatók a szövetkezetek jogi kérdéseinek csak egy részével ismerkednének meg. Leszögezi, a szövetkezetet mint jogintézményt kell a tantárgy oktatásának középpontjába állítani. Ez óhatatlanul "idegen elemek" bekapcsolásához is vezet, főként olyan kérdéskörökben, amelyeknek jogági vagy általában társadalomtudományi hovatartozandósága nem tisztázható egyértelműen /pl. tulajdoni, elosztási, érdekeltségi, üzemszervezési,

igazgatási, társadalombiztosítási, pénzügyi, munkaügyi, stb. viszonyok/. A feldolgozásra a termelőszövetkezeti jogban ismert komplex módszer követését ajánlja.²⁰

A tervezet szerint a szövetkezeti jog általános és különös részre tagozódhat. /A különös résszel kapcsolatosan két variáns is készült./

A vita során több probléma is jelentkezett. Ezek között szerepelt a következő: a társadalmi és gazdasági strukturánk fejlődéséről, a szövetkezetekről és az állami vállalatokról, ezen belül a szövetkezeti és vállalati jogról folyó viták elméleti, a szövetkezeti és vállalati jogtanácsosi munka előtérbe kerülése pedig gyakorlati síkon elkerülhetetlenné teszik annak a kérdésnek a tisztázását, hogy a "szövetkezeti joggal" és a "vállalati joggal" kapcsolatos tudományos kutatások és elméleti nézetek didaktikus összefogása, valamint a szövetkezetek és vállalatok belső viszonyaira vonatkozó joganyag az állam- és jogtudományi karokon miként kerüljön oktatásra.

Nézetem szerint az üzemi demokrácia szélesedését biztosító jogszabályok, a készülő vállalati törvény szükségképpen kihatással lesz a vállalat és dolgozó kapcsolatának jogi szabályozására is. A belső szervezeti és igazgatási viszonyok modernizálása ugyanis nehezen képzelhető el a vállalaton belül jelentkező államjogi, államigazgatási, munkajogi jogviszonyok összehangolása nélkül.

A "Szövetkezeti jog" c. tárgy tananyagának kialakítása előtt feltétlenül állást kellett foglalni abban is, hogy az csak a

szövetkezetekre, mint intézményekre vonatkozó tudományos kutatások, tehát az elmélet eredményeit és a vonatkozó tételes joganyagot fogja-e össze egy studium keretében, vagy a szövetkezeti jogot mint a jogrendszerünk szerves, de elkülöníthető részét és annak elméleti kérdéseit is tárgyalja.

Ez a probléma három féle feldolgozáshoz vezetett volna:

- a szövetkezeti jog - a maga komplexitásában - tananyagként minősül
- a szövetkezeti jog nemcsak tananyag, de a jogrendszer önálló, szerves egységet képező része is
- az önálló jogágként elismert mezőgazdasági termelőszövetkezeti jog homogenitását és egységét megőrizve kell a szövetkezeti jogot oktatni.

Hasonlással élve, a törzshöz kell illeszteni a fejet és a végtagokat, a törzs pedig a mezőgazdasági termelőszövetkezeti jog, s ahhoz kell az ismert elméleti anyagot, valamint az egyéb szövetkezetekkel kapcsolatos fontos tételes jogi anyagot kapcsolni.

A "szövetkezet mint jogintézmény" elvének hangsúlyozása a tananyag kialakítása szempontjából valóban alapkérdés volt. A probléma - az oktatás oldaláról - ott kezdődött, hogy az elvont szövetkezettel mint jogintézménnyel nehezen lehet foglalkozni, azt "nevesíteni" kell. Ahogyan ez megtörténik, máris kikerülhetetlen a szövetkezetek és szövetkezeti jogintézmények újratárgyalása. Különben nagyon vérszegény

képet alkotnának a hallgatók a szövetkezetről általában. Még a szövetkezeti tagsági viszony megfogalmazása is tul-
szintelen.

A vita során olyan álláspont alakult ki, hogy az öss-
zehasonlítási elv érvényesüljön a tananyag megírásánál. A mezőgazdasági termelőszövetkezethez, illetőleg az azzal
összefüggő elméleti és tételes jogi anyaghoz kapcsolódjanak
a többi, az ipari-, fogyasztási-, takaré-, lakásszövetke-
zetek, illetőleg a szövetkezeti együttműködés, az érdekkép-
viseleti tevékenység és az állami irányítás anyagai.

A tananyag összehasonlító feldolgozása - az átfedések
leszűkítésével - lehetővé teszi a szövetkezeti típusok és
formák ágazati sajátosságainak feltárását; biztosítja az el-
méleti kérdések tananyag kerete közötti lehetséges tisztá-
zását. A komplex feldolgozási módszer sem tudja tökéletesen
kirekeszteni az ismétléseket, mivel az eddigi, de a követ-
kező tananyag sem maradhat a szövetkezet és tagjai, valamint
a szövetkezet dolgozói és tulajdonosi kollektívájának belső
kapcsolatai körében; a többi között azért sem, mert pl. a
szövetkezet belső igazgatási-vezetési mechanizmusa már több
/bizonyos értelemben kevesebb/ a szövetkezet és a tag kap-
csolatát kifejező és rendező tagsági viszonyhoz képest.

Az Oktatási Minisztérium ez évben a szövetkezeti jogi
egységes jegyzet megírására a megbízást megadta. Várható,
hogy a szerzők az év végére elkészítik az első olyan szövet-
kezeti jogi tárgyú jegyzetet, amelyik az igényeknek megfele-

lően korszerűen és tömören foglalja össze a szövetkezeti ágazatokkal és típusokkal kapcsolatos, az elméleti és a gyakorlati munkához nélkülözhetetlen elméleti koncepciót és a viszonylagosan stabil tételesjogi anyagot.

A tananyag ilyen értelmű átalakítása szükségképpen együttjár az elfogadott és a tantervbe beépített tantárgyak, és ezekkel összefüggésben a jelenlegi óraszámok megváltoztatásával is. Remélhető, a jegyzet megírásáról szóló minisztériumi megbízás arra is alapot ad, hogy a jogászképzés új reformja keretében a földjog és a szövetkezeti jog önálló főkollégiummá válhat, s lehetőség nyílik a tananyagoknak kollokvium és szigorlat szintű elkülönített számonkéréséhez.

Talán úgy tűnik sokat időztünk a mezőgazdasági jog tananyaga változásainak bemutatásánál, de a kép még így sem teljes. A mozaikok csak akkor rendeződhetnek képpé, ha a mezőgazdasági jog oktatásának 25 éves fejlődését a mezőgazdasági jog kialakulásának, változásainak és a mezőgazdasági jog továbbfejlődése elvi kérdései elemzésének tükrében nézzük. Bizonyítható, hogy a tantárgy hatással volt a mezőgazdasági jog tudományára, de az első lépéseket mégsem az oktatott tárgy igényei diktálták.

E téma befejezéseként ide kívánkozik annak megemlítése is, hogy a mezőgazdasági jogot oktatók szinte kezdettől fogva törekedtek a jogi ismeretek társadalmi, politikai és gazdasági megalapozására. Ez a törekvés egyrészt a tananyagokból,

másrészt azokból a kezdeményezésekből olvasható ki, amelyek keresték a mezőgazdasági jog alapozó segédtudományai oktatásának lehetőségét. A határtárgyak tananyagával való egyeztetésen, az azokban foglalt anyagrészekre való hivatkozáson, felhívásokon tulmenően arra is volt törekvés, hogy alapozó közgazdaságtani ismeretekre is szert tegyenek a hallgatók. Ma is vannak olyan elképzelések, amelyek szerint az alapozást szolgáló tárgyakat - ha másképpen nem lehetséges - az ágazati tárgyak közé kell becsempészni, de ilyenkor elfelejtjük, hogy az ágazati képzés sohasem alapozást, hanem specializálódást biztosíthat a hallgatóknak. Igaza van Nagy Lászlónak, aki a szövetkezetek elméleti kérdéseivel kapcsolatos vitában hangsúlyozta: "... a jogász nemcsak a jogi kérdések sokoldalú elemzése alapján juthat el végső következtetésekhez, hanem támaszkodnia kell a társadalomtudomány egyéb ágazatainak, s elsősorban a szövetkezeti tudománynak, mint a közgazdasági tudományok egyik sajátos ágazatának kutatási eredményeire is, s meg kell szabadulnia a hosszú évek alatt lerakódott sémáktól, tudományos előítéletektől."²¹ Ez az igény az oktatómunkára is vonatkozik.

3. A 25 évet áttekintve szerénytelenség nélkül kell megállapítani: a mezőgazdasági jog oktatói aránylag rövid időn belül elérték, hogy az általuk gondozott tárgy polgárjogot nyerjen az egyetemeken. Ez nem volt kis feladat. A klasszikus jogterületek /jogágak/ mellett az első időben

szerényen huzódott meg a mezőgazdasági jog, aminek nemcsak az óriások nyomasztó hatása, hanem a gyermekcipő mielőbbi kinövésére irányuló - nem kevés munkával járó - törekvés is oka volt. Az új társadalmi igényt szolgáló jogművelőinek meg kellett szerezniök a tárgy oktatásához, a tudomány továbbfejlesztéséhez szükséges szakmai és politikai képzettséget, ki kellett fejleszteniük - a többi között - vitakészségüket, hogy egyenlő partnerekként vegyenek részt a szakmai vitákban. Gondolom, a vitakészséggel és az egyenlő partnerséggel az utóbbi időben nincs baj.

Ez a folyamat a hallgatókkal kapcsolatosan is megfigyelhető volt. Először a klasszikus tárgyak tiszteletének büvökörében periférikus tárgyként kezelték a mezőgazdasági jogot. Később - és ezt a gyakorlati munka is megkövetelte - mindinkább megszerették a sokuknak saját életükhöz is kapcsolódó tárgyat, s ma már számokkal is bizonyíthatjuk, hogy:

- a tanszékek mellett működő tudományos diákkörök tagjai igen sok témát dolgoznak fel
- az országos diákköri konferenciákon a résztvevők jelentős eredményeket érnek el, országos és kiemelt díjakat nyernek
- a mezőgazdasági jogból írt szakdolgozatok száma a végzős hallgatók létszámához viszonyítva nem egyszer eléri vagy meghaladja a 10-15 %-ot is
- a tanszékek utánpótlása ma már a saját nevelésü

szakemberek kiválasztásával, káderutánpótlási terv szerint történhet, stb.

A mezőgazdasági jogot oktató tanszékek - a tárgy jellegéből adódóan is - mindig nagy figyelmet fordítottak a gyakorlati képzésre.

A gyakorlattal kialakítható kapcsolat módjai az oktatók oldaláról nézve nemcsak gyakorló jogtanácsosi vagy szaktanácsadói tevékenységet jelent szövetkezeteknél vagy földigazgatási szerveknél, hanem az országos és területi szervekkel való rendszeres konzultációt, a jogalkotói tevékenységben való közvetlen vagy közvetett részvételt, az elmélet közvetítését a gyakorlati szakemberek számára, stb.

Ez a kapcsolat a hallgatók gyakorlati képzésére kétféleképpen is kihat. Az oktató egyrészt "első kézből" szállítja a jogeseteket, másrészt üzem- és intézménylátogatásokkal közvetlen kontaktust teremt a hallgató és a gyakorlati terület között.

Az egyetemeken a tanszékek még az elhelyezkedésben is segítséget tudnak nyújtani.

A gyakorlatok és szemináriumok rendje 25 év alatt sokat változott, mégis nézetem szerint éppen a technikai eszközök segítségével lehetne magasabbra emelni a korszerű oktatás szintjét.

A gyakorlati képzést jól segítik a példatárak. Az egyéni kísérletezésektől eltekintve - tudomásom szerint -

Molnár Imre 1965-ben állított össze olyan egységes jegyzetet "Mezőgazdasági jogi példatár" címen, amelyik a gyakorlati oktatás szempontjából egészségesen kapcsolta össze a földjogot a mezőgazdasági termelészövetkezeti joggal. A szerző saját tapasztalataiból indult ki, amikor vizsgálatai során megállapította: az egyetemről kikerülő fiatal szakember, bármilyen alapos is legyen elméleti felkészültsége, teljesen tanácstalan a legegyszerűbb jogtechnikai kérdésekben.²²

A tételesjogi változások új segédanyag kiadását tették szükségessé. Molnár István szerkesztésében, Benkő András és Schmidt György közreműködésével a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának kiadásaként, a Tankönyvkiadó gondozásában először 1974-ben jelent meg a "Földjogi jogeset- és iratmintatár". Ezt követte 1975-ben a "Mezőgazdasági jogi jogeset- és iratmintatár". Mindkét anyag jelentős mértékben hozzájárult az oktatás gyakorlatiasabbá tételéhez, s csak nagy elismeréssel szólhatunk a szerzők munkáiról. A szövetkezeti jogi tananyag oktatásának megkezdése erről az oldalról azt jelenti, hogy máris indokolt lenne a szövetkezeti ágazatokban elhelyezkedő szövetkezeti típusok és formák joganyagát plasztikusan bemutató, a gyakorlati képzést szolgáló példatár előkészítése.

Más jelleggel, de a gyakorlatiasabb képzés elősegítése céljából készítette a budapesti Mezőgazdasági jogi Tanácsék a kiegészítő jogszabályokat tartalmazó kiadványát a "Mezőgazdasági Termelészövetkezeti Jog" és "Földjog" című

tankönyvekhez és a szegedi Mezőgazdasági és Munkajogi Tanszék a mezőgazdasági termelőszövetkezeti jogi tankönyvhöz az újabb tételesjogi tananyagot tartalmazó kari kiegészítő jegyzetét.

Elgondolkoztató, hogy a tételes joganyag törvényszerű visszaszorításának igényét elismerve a jövőben nem kellene-e a lényeges, magas szintű jogszabályokat válogatott jogszabálygyűjtemények formájában időnként közreadni.

A mezőgazdasági jog oktatásának 25 évére visszatekintve ne hiányolja senki, hogy e vázlatos összegezés az oktatómunkával egyetemlegesen nem tett említést a nevelésről, de úgy érzem a tárgy és az oktatás felesleges dicséretét jelentené, ha az oktatómunkával együtt erről külön is szólnék. A tárgy 25 éves létezésével, konfliktusaival, egyenlőtlen fejlődésével önmagában nevelt. Az új földtulajdoni és használati viszonyok, a szövetkezetekkel együtt alakuló szövetkezeti társadalmi viszonyok, az azokra ható jogviszonyok elsősorban nem a szakembereket, hanem a parasztságot nevelték. Eppen ezért az egyetemi oktatók - mint a mezőgazdasági jog tudományának művelői is - nemcsak az egyetemi hallgatókat, de - ha közvetve is - a szövetkezeti tagok nevelését sem hanyagolhatták és ma sem hanyagolhatják el.

Illetlenség talán más tanszékek nevében is megköszönni mindazoknak a szerveknek az egyetemi oktatás számára nyújtott segítségét, amelyek főleg a gyakorlati képzésben, de a nevelésben is közreműködtek /gondolok itt a szövetkezetek

országos és területi szerveire, a társadalmi és államigazgatási szervekre/, de úgy érzem, kötelességem hangsúlyoznom: a mezőgazdasági jog oktatásának hatékonyságát ezeknek a szervezeteknek a közreműködése jelentősen segítette, illetőleg segíti ma is.

Befejezésül magunkról a mezőgazdasági jogot oktatókról is kellene szólnom. Nem kívánok szigorú statisztikai adatokat felsorolni. A fiatalokat nem öregítve, az öregeket nem fiatalítva mégis jóleső érzéssel kell megállapítani, hogy a mezőgazdasági jogot oktató gárda már nagy elméleti és gyakorlati tapasztalatokkal rendelkezik. A tanszékhez később kapcsolódó fiatal kollegák szenvedélyesen és nagy tárgyi tudással szállnak sikra az új tudományos eredményeik megvédése, az oktató-nevelő munkájuk során kikísérletezett jobb elképzeléseik megvalósítása érdekében.

Ha a tárgy öregszik is - remélem és hiszem - az oktatók fiatalos lendülete a következő 25 évben is változatlan marad.

Jegyzetek

1. A József Attila Tudományegyetem beszámolója.
1948-1967. Szeged, Hungária. 1968.
2. MTI Magyar Dokumentáció 3-4. sz. melléklet.
/A termelészövetkezeti mozgalom./
3. 810/1950/51. jk. számú kari tanácsi előterjesztés,
Szeged.
4. Földes-Rudolf-Perbiró: Mezőgazdasági jog. Egyetemi
jegyzet. I. félév, 1952. Szerkesztő: Földes Iván.
Földes-Perbiró-Rudolf-Nagy-Seres: Mezőgazdasági jog.
Egyetemi jegyzet. I. félév, 1953. Szerkesztő: Földes
Iván. /Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat./
Földes-Perbiró-Rudolf-Nagy-Seres: Mezőgazdasági jog.
Egyetemi jegyzet, II. félév, 1954. Szerkesztő: Földes
Iván. /Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat./
5. Genkin D.M., Raszkol A.A. Mezőgazdasági Dokumentációs
Központ, Moszkva, 1947. I. rész. /A Szovjetunió Igazság-
ügyminisztériumának Jogi Könyvkiadója, Moszkva 1947.
Ford./
II. rész. /Jogtudományok Szovjetuniói Intézete,
Moszkva, 1947. Ford./
Kazancev N.D.-Raszkol A.A.: Földjog. Jogirodalmi Művek
Állami Kiadója, Moszkva, 1949. Ford./
6. Perbiró József: Szovjet kolhozjog. 1950/51.
/Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat./
Medve Zsigmond: Kolhozjog. Budapest. 1954.
/ELTE. Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat./
7. Eörsi Gyula: Mezőgazdasági jog. Földjog. 1955/56.
/ELTE. Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat./
Eörsi-Nagy-Seres: Földjog. Egyetemi jegyzet, 1957/58.
Nagy-Seres: Földjog. Egyetemi jegyzet, 1958.
Seres Imre: Földjog. Egyetemi jegyzet, 1959/60.

8. Medve Zsigmond: Termelészövetkezeti jog. Egyetemi jegyzet. /Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat, Budapest. ELTE/ 1956/57.
Medve Zsigmond: Mezőgazdasági termelészövetkezeti jog. Egyetemi jegyzet. /Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat, Budapest. ELTE/ 1957.
9. Nagy László: Mezőgazdasági termelészövetkezeti jog. Egyetemi jegyzet. 1959/60., 1960/61., /+ utánnnyomások/.
10. Földes-Molnár-Nagy-Seres-Veres: Mezőgazdasági jog. /Földjog, Termelészövetkezeti jog/. Szerkesztők: Nagy-Seres. Tankönyvkiadó, Budapest, 1966. 462 l.
11. Uo.: 13. l.
12. Földes-Molnár-Seres-Veres: Mezőgazdasági jog I-II. Szerkesztő: Seres Imre./Tankönyvkiadó, Budapest,/1969., 1970.
13. Uo.: II. kötet, 11. l.
14. Földes-Molnár-Seres-Veres: Földjog. Szerkesztő: Seres Imre./Tankönyvkiadó, Budapest,/1974. 11. l.
15. Samu Mihály: Előterjesztés a tananyag korszerűsítés általános problémáiról. Budapest, 1973. április 13. 3-4 l.
16. Király Tibor: A jogászképzés újabb reformja felé. /Felsőoktatási Szemle/ 1976. 2.sz. 96-102. l.
17. Bihari Ottó: "A társadalomtudományok és korunk fő feladatai". /Korreferátum/ Gazdaság és Jogtudomány IX. kötet 1-2. szám 37-40. l.
18. Reiner Aret: A mezőgazdasági jog kodifikációjának tökéletesítése és a mezőgazdasági jog kialakítása az NDK-ban. Magyar Jog, 1975. 12. sz. 734-736. l.
19. Kulcsár Kálmán: Gondolatok a jogászság társadalmi szerepéről. Magyar Jog, 1975. 3-4. sz.

20. Ágazati képzés helyzete az Állam- és Jogtudományi Karokon. /A Művelődésügyi Minisztérium jogi szakbizottságának anyaga. Ea.: Szotáczy Mihály/
21. Molnár Imre: Megjegyzések a "Szövetkezeti jog" tananyagának tervezett vázlatához. Előterjesztés. Budapest, 1974. június hó 20-án.
22. Nagy László: A szövetkezetek elméleti kérdéseiről. Társadalmi Szemle, 1968. 4. sz. 69-72. l.
23. Molnár Imre: Mezőgazdasági jogi példatár. Tankönyvkiadó, Budapest, 1965. 192. l.
24. Benkő-Molnár-Schmidt: Földjogi jogeset és iratmintatár. Tankönyvkiadó, Budapest, 1975. 135. l.

B 85143

F.k.: Dr. Krajkó András tudományos rektorhelyettes.

Készült a JATE Sokszorosító Uszemében Szeged.

Engedélyszám: 382

Méret: B/5.

Példányszám: 320

F.v.: Lengyel Gábor.